

JANDARMA ER KARAMANLI MEVLÜT'ÜN ŞEYH SAİD İSYANI HATIRALARI

Ahmet ATALAY*

Öz

Yeni kurulan Türk Devleti'nin, Cumhuriyet'in temel ilkelerini yerleştirmeye çalıştığı 1925 yılında, Şeyh Said isyanı patlak verdi. Olay üzerine Şeyh Said ve yandaşları, Doğu Anadolu Bölgesi'ni belli bir süre belirsizliğe sürüklediler. Bu duruma kayıtsız kalmayan Türk Hükümeti, bölgeye asker göndererek asileri bertaraf etti. Bu yapılırken, hem bölgedeki Kürt vatandaşlar hem de devletin kolluk kuvvetleri farklı zorluklarla karşılaştılar.

Bölgede asilere karşı mücadele edenlerden biri de, Jandarma Er Karamanlı Mevlüt'tür. Mevlüt, o dönem yaşadıklarını hatıralarında dile getirmiştir. O, bu zorlukları kış mevsiminin soğukluğu, kar, yağmur ve akabinde oluşan çamurların verdiği güçlükler ile yiyecek konusundaki sıkıntılar olarak belirtir. Ancak Mevlüt'e göre, memnuniyet verici olan tek şey kıt kanaat de olsa yiyecek malzemelerinin kendilerine bir şekilde yetiştirilmiş olmasıdır. Bunun dışında parası olan askerler, canlarını feda etmenin yanı sıra kendi paralarını harcayarak alış veriş yapmışlar ve devlete karşı fedakârlık yapmaktan geri durmamışlardır.

Sonuçta isyanın sorumlusu ile yanında yer alanlar, Mevlüt ve arkadaşları tarafından adalete teslim edilmişlerdir. Mevlüt ve arkadaşları, sükûnet sağlandıktan sonra büyük bir gurur ve heyecanla terhis edilerek memleketlerine döndüler.

Anahtar Kelimeler

Kürtler, İsyân, Diyarbakır, Hatıralar, Şeyh Said, Karamanlı Mevlüt, Doğu Anadolu

THE GENDARMERIE PRIVATE KARAMANLI MEVLÜT'S MEMORIES ABOUT THE REBELLION OF SHAIKH SAİD

Abstract

In 1925 when the newly found Turkish State was trying to establish the fundamental principles of republic, The Shaikh Said Riot broke out. Thereupon the Shaikh Said and his fellows' riot, Eastern Anatolia faced with political ambiguity. Not ignoring to intervene the riot, The Turkish Government eliminated rebellions. During this process, Both Kurdish People of the region and the officers experienced difficulties.

* Yrd. Doç. Dr., Artvin Çoruh Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü Öğretim Üyesi, Artvin/Türkiye.
ahmetatalay@artvin.edu.tr

One of the soldiers, who were fighting against the riot, is "Private Karamanlı Mevlüt". Mevlüt has told what he experienced in his memories. He has regarded the difficulties of this period as snowy and rainy weather circumstances, muddy ground and food shortage. On the other hand, the only thing satisfying him is food service's performance which has brought them foods in harsh conditions. In addition to this, Wealthy soldiers spent money and didn't hesitate to give their money in the name of their country.

Consequently, the leader and his fellows were brought to justice by Mevlüt and his friends. They returned to their lands with proud after order had been established.

Keywords

Kurds, Rebellion, Diyarbakır, Memories, Shaikh Said, Karamanlı Mevlüt, Eastern Anatolia

I. GİRİŞ

Karamanda, eski eşya alım satımı yapan bir antikacının sekiz-on sene önce, iki-üç adet Osmanlı Türkçesiyle yazılmış İslâm ilmihali ile birlikte, Karamanlı bir kadından satın aldığı hatıralar, yine aynı antikacı tarafından, Sahaf Sayın M. Doğan'a getirilerek belli bir ücret karşılığında devredilmiştir. Kendisi de Karamanlı olan M. Doğan, bahse konu bayanı çok araştırmış ancak kendisine ulaşamamıştır. Bu arada içeriğine bakmam açısından, hatıraların tarafıma fotokopilerini verdi. Hatıralar, orta boy, 20 sahifelik, eski sarı saman kâğıttan yapılmış bir defterin ilk sahifelerine yazılmıştır. Fakat Mevlüt yazısında, kendisi ve ailesi ile ilgili bilgi vermediğinden Karaman'ın neresinden olduğu, kimlerden olduğu konusunda gerekli malumat elde edilememiştir. Okuryazar olduğu her halinden belli olan Mevlüt'ün, hayatının belli bir dönemini kaleme alması da tarihe olan ilgisinin olduğunu göstermektedir. Ayrıca soyadını yazmadığına göre, bahse konu kanunun çıkmasından önce öldüğü anlaşılmaktadır.

Ekte verilen Mevlüt'ün hatıraları, özellikle yöresel yerleşim yer isimlerinden kaynaklanan bilgi eksikliğinden ve yazı sitilinden dolayı hayli zamanımı aldı. Bu arada ilme katkısı noktasında konunun uzmanı hocalarımın görüşleri de benim için önemliydi. Uzun bir tahlilden ve bazı anarşist Kürtlerin hatıralarıyla da yüzde seksen uyumuş olması hasebiyle o dönem olaylarına katkısı olacağı görüşü daha baskın geldi.

II. YENİ BİR DEVLET: CUMHURİYET'İN İLANI VE AYRILIKÇI KÜRTLERİN DOĞU ANADOLU BÖLGESİNDEKİ FAALİYETLERİ

Cumhuriyet'in ilanı sonrasında oluşan huzur ve sükûnet ortamıyla birlikte düşüncelerinin gerçekleşmediğini gören ayrılıkçı Kürtler, emellerine ulaşabilmenin gayretkeşliğine yeniden soyundular¹.

Mütareke döneminde Osmanlı hükümet yetkililerinden bazılarının şımarttığı bu komitacılar, lağvettikleri Kürt Teali Cemiyeti'nin yerine, Seyit Abdülkadir ve Şeyh Said'in teşvikleriyle, Cibranlı Halit Bey'in liderliğinde Erzurum'da, *Berevaniye Mafe Kurd Teşkilatı*'nı kurdular².

¹ Metin Toker, *Şeyh Said ve İsyanı*, İstanbul 1994, s. 14; Ali Kemali, *Erzincan*, İstanbul 1992, s. 157.

² Toker, *age.*, s. 14; Hasan Hişyar Serdi, *Görüş ve Anılanım*, İstanbul 1994, s. 193; Tahsin Sever, *1925 Hareketi Azadi Örgütü*, İstanbul 2010, s. 128; M. Kalman, *Belge ve Tanıklarla Dersim Direnişleri*, İstanbul 1995, s. 121; Abdülhalük M. Çay, *Her Yönüyle Kürt Dosyası*, İstanbul 1994, s. 393-394; Turan Bozkurt, *Atatürk'ün Doğu Politikası ve Kürt İsyanları*, İstanbul 2011, s. 100; Serap Yeşiltuna, *Atatürk ve Kürtler*, İstanbul 2012, s. 25. (Sever'e göre örgüt; Faaliyetlerine 1919 yılında kadro düzeyinde başlamış olup illegaldir. 1923'lerden sonra kitlesel örgütlenmeye yönelir ve böylece deşifre olur. 1924 Beytüşşebap ve 1925 yılındaki Kürt hareketinin arkasında ve destekçisidir. *age.*, s. 125; M. Kalman ise, *Azadi Örgütü* teşkilat başkanları Hasenanlı Halit ve Yusuf Ziya tutuklanınca lider boşluğunu Şeyh Said ile çözümler der. *Age.*, s. 122.)

1923'te illegal olarak kurulan teşkilat, bir parti tarzında olmayıp daha çok Kürt halkının özlemlerini dile getiren toplumsal bir organizasyon biçimindeydi. Çünkü Kürtler, aşiret temeline dayalı çok katı bürokratik sosyal bir örgütlenme içindeydiler. Bu nedenle yeni oluşum, bilinçli siyasetçilerden daha çok şeyhler, mollalar, aşiret liderleri ve Osmanlı ordusunda yetmişmiş deneyimli komutanlardan meydana getirildi. Nedeni de, bu komutanların aşiret savaşçıları daha iyi eğitecekleri yönündeki düşünceydi. Bu yönüyle düşünüldüğünde, eğitilecek olan kuvvetler arasında Şeyh Said'in adamları çoğunlukta idi. Ayrıca teşkilatın programına göre, *"oluşturulacak cephe geniş düzeyde tüm Kürt halkını kapsayacak şekilde tutulacak, yapılacak olan propaganda- lar ülkenin diğer mahallerinde oturmakta olan Kürtlere kadar ulaştırılacak ve tam kadro birlik olana kadar çaba sarf edilecektir"*³.

III. TEŞKİLÂTIN TOPLANTILARI VE ALINAN İSYAN KARARI

Bu düşüncelerle kuruluş, 1924'de ilk toplantısını Erzurum'da yaptı. Toplantıda, *faaliyetlerinde kendilerini destekleyecek dost devletler hangileri olabilir ve bu konuda neler yapılmalıdır* tartışmaları yapılırken, bağdaş kurarak oturan Şeyh Said sessizce konuşulanları takip ediyordu. Alınan son karara göre yapılacak olan isyan, 1925 Mayıs'ının sonlarında, havaların ısınmasıyla başlayacaktı⁴.

Berevaniye Mafe Kurd Teşkilâtı, 1 Şubat 1925'de ikinci defa toplandı. Çan Dağı'ndaki⁵ toplantıya kurucuları, siyasi kadroları, milis komutanları, mollalar, aşiret liderleri ve şeyhleri ile beraber üç yüz kişilik bir kadro katıldı. Üç gün süren toplantıda;

a) *Hükümet'in bölgede yaptığı/yapacağı ekonomik ve sosyal yatırım faaliyetlerine karşı, Kürtlerde memnuniyetsizlik oluşturmak.*

b) *Mayıs ayı sonunda başlatılacak olan ayaklanmada ilk taktik olarak, panik havası ve bozgunculuk meydana getirmek kararlarını aldılar*⁶.

³ Serdi, *age.*, s. 193. (Sever, kadrolaşma harekâtı yapılırken teşkilat başkanı Varto Aşiret Reisi Miralay Halit Bey'in Bediüzzaman Said Nursi ile de görüştüğünü, Bediüzzaman'ın destek vermeyeceğini söylediğini ancak Said Nursi'nin kardeşi Molla Abdülmecid'in Azadî'nin Van Şubesi Başkanlığı'nı yaptığını belirtir. *age.*, s. 171. Aynı görüşe, Abdulhalûk M. Çay'da katılır. *age.*, s. 395. Durum böyle ise de İsmail Göldaş, Bediüzzaman'ın Şualar isimli eserinde Şeyh Said ve rüfeka için, "hakiki şehitler" ifadesini kullandığını ancak bu ifadenin yasal sakıncalarından dolayı, sonraki baskılarından bahse konu kitaptan çıkarıldığını anlatır. Yine aynı konuda Bediüzzaman'ın İsparta'da bulunduğu sıralarda, kendisini ziyarete gelen Şeyh Said'in torunu Abdülmelik Fırat'a. "ben birader'i a'zamım Şeyh Said Efendi'nin hayatını (öçünü) alacağım" dediğini yazar. *Kürdistan Teâlî Cemiyeti*, İstanbul 1991, s. 34-35.)

⁴ Serdi, *age.*, s. 195; Çay, *age.*, s. 396.

⁵ Çan Dağı: Çapakçur(Bingöl) ve Harput(Elazığ) mıntikasına sınırdış, Fırat Nehrine akan Murat Suyuna yakın bir şeyh köyüdür.

⁶ Serdi, *age.*, s. 197-198; Sever, *age.*, s. 204-205; Çay, *age.*, s. 397; Ahmet Mesut, *İngiliz Belgelerinde Kürdistan 1918-1958*, İstanbul 1992, s. 157.

IV. KARARLARA ŞEYH SAİD'İN TEPKİSİ

İkinci toplantıda alınan kararları yeterli görmeyerek basit bulan ve yapılacak faaliyetlerde geç kalındığı kanaatinde olan Şeyh Said, sert tepki verip ayağa kalkarak, “*Saygı değer katılımcılar şu halinize bakın, bu gevşekliliğinizle her zaman göz önünde oldunuz. Türkler her birinizi adım adım takip etmektedir. Siz Türkleri değil kendinizi kandırıyorsunuz. Yetmiş yaşındayım. Elimdeki tespihi attım. Silaha sarıldım. Malım mülküm eolerim ve evlatlarım hepinizden fazla. Rahatımda yerinde. Fakat Kürtlerin hakları için bunların tamamını feda ederim. Sizler kalkmış burada nelerden bahsediyorsunuz. Savaşsız, bedelsiz, kahırsız ve çabasızsız başarı olur mu? Haydi, silahlarımızı almamız birlikte cepheye gidelim. Ceviz ağacı sallar gibi Türk Devleti’ni sallayalım. Bu uğurda ölüm bile size şeker gibi gelsin* deyince, alınan kararlara ilave olarak şu kararlar da alındı;

a) Merkezi yönetimin dışında merkeze bağlı askeri faaliyetleri yürütecek yeni bir komisyon oluşturulacak.

b) Merkezi komite, zaman ve zemine göre yeni strateji ve taktikler belirleyebilecek.

c) Kürt aşiretleri arasında oluşturulan birlik ve beraberlik daha sıkı hale getirilsin diye gayret gösterilecek.

d) Kürtleri bir araya toplamak adına faaliyetlerde bulunacak olan Şeyh Said’in rahat dolaşabilmesi için herkes elinden gelen fedakârlığı yapacak⁷.

Çan Dağı kararlarının ardından silahlı grubuyla birlikte Şeyh Said, Kürtler arası işbirliğini kuvvetlendirmek adına bölgeyi dolaşmaya başladı. Lice, Hani, Piran, Ergani, Eğil, Palu, Çevlik’i (Bingöl-Çapakçur) gezdi. Dolaştığı yerlerin aşiret liderleri ile ileri gelen ailelerini ziyaret etti. Onlarla sohbet toplantıları yaptı. İsteklerini ve yapmaları gerekenleri söyledi. Ardından Daraini(Genç)’ye geldi⁸. Burada kendisini coşkulu bir kalabalık karşıladı⁹.

V. İSYANIN BAŞLAMASI VE OLUŞTURULAN CEPHELER

Her faaliyetin yolunda gittiği sırada, 11 Şubat 1925’de Piran’da başlayan *Karakol Olayı* ile her şey altüst oldu. Tüm planları bozuldu. Şeyh Said’in o coşkulu ve kabul gören, yankı yaratan gezilerinin önü kesildi. Mayıs ayında

⁷ Serdi, *age.*, s. 198; Saygı Öztürk; *İsmet Paşa’nın Kürt Raporu*; İstanbul 2007, s. 74; Cevat Rifat Atilhan, *Menemen Hadisesinin İcyüzü*, İstanbul 1968, s. 32; *Dersim 1937-1938 Yarım Yüzyıl Sonra*, *Nokta*, 28 Haziran 1987, Y. 5, S. 25, s. 17. (Atilhan’a göre Palulu Şeyh Said, her ne kadar din adına çıktığını söylese de aslında bir Kürt Masonudur. Ve muamelelerini mistik esaslara dayayarak yaparken bir nevi Orta Şark da, Orta Çağlarda teşekkül eden “İhvan-ı Safa” cemiyyetine benzetmiştir. *age.*, s. 33.)

⁸ Bu günkü Bingöl’ün önceki ismi Çapakçur daha önceki ismi de Çevlik’tir. Daraini(Genç) ise Çevlik’e yakın bir yerleşim birimidir. Hatıralarında Mevlüt, Daraini’den Genç diye bahsetmiştir. (Ş. Kaymaz’da, Bingöl’ü Çapakçur. Daraini’ Darahini’ yi de Genç olarak verir. *Şeyh Said Ayaklanmasında İngiliz Parmağı*, s.129)

⁹ Toker, *age.*, s. 108; Ahmet Süreyya Örgüven, *Şeyh Said ve Şark İstiklâl Mahkemesi*, İstanbul 2002, s. 52. (Tahsin Sever *eserinde*, Şeyh Said’in bu gezilerini ve toplantılarını her zaman yaptığı ruhi görüşmelerinden biri olarak değerlendirdir.)

başlatılacak olan ayaklanma geri dönülmez bir hal aldı. Beklenen bir durum değil idiye de isyan, 13 Şubat 1925'te başladı¹⁰.

Teşkilatın Merkez Komitesi, vaziyeti değerlendirmek için Daraini'ne geldi. Burada yapılan toplantıda savaş ve cephe konularında yeni bir düzenlemeye gidildi. Üç gece üç gündüz uyumadan çalışıldı. Şeyh Said ise, dördüncü günün sonunda ancak dört saat uyuyarak Türk ordusuna karşı konulacak cepheleri oluşturdu. Bu cepheler, milis komutanlığını Şeyh Şerif'in yaptığı Palu-Harput(Elazığ) Cephesi. Melikanlı Abdullah, Şeyh Said'in oğlu Ali Rıza ve Kelile Keto'nun komutan tayin edildikleri Varto Cephesi. Lice'nin doğusunda da Liceli Hakkı ile batısında Emere Feto'nun komutanlıklarını yaptıkları Diyarbakır Cephesi. Şeyh Said'in kardeşi Şeyh Abdürrahim'in komutanlığını yürüttüğü Maden Cephesi ve milis komutanlığını Şeyh Şemsettin'in yaptığı Silvan Cephesi'dir. Altı güzergâhta oluşturulan bu cephelerde toplamda yetmiş bin(?) Kürt isyancı vardır¹¹.

VI. KARAMANLI MEVLÜT'ÜN MEMLEKETİNDEN AYRILIŞI

Şeyh Said'in savaş cepheleri oluşturarak başkaldırdığı sırada, hükümetin seferberlik emrine uyan Karamanlı Mevlüt, hazırlanarak belirtilen birliğine katılmak üzere Karaman'dan ayrıldı. Kendi ifadesiyle, *Kürdistan Usâti Harbi'ne* katılmak üzere, 9 Mart 1925'de Ereğli, Ulukışla, Pozantı, üzerinden Belemelik tren istasyonuna geldi. Burada diğer vilayet ve kazalardan gelenlerle birlikte toplandı. Toplantıda bulunanlara askeri kıyafetler dağıtıldı¹².

Askeri üniformalarını giyenlerle birlikte harekete geçildi. Yol güzergâhındaki geçitlerden geçen Mevlüt ve arkadaşları, Yenice üzerinden Adana'ya vardılar. Burada öğle yemeği yediler. Yemekte, askerler büyük bir heyecan içindeydi. Yeniden askere alınmanın gururuyla birbirlerine şakalar yaparak, verilen yemekleri neşe içinde yediler. Akabinde, Adana'dan ayrılarak Seyhan ve Ceyhan'a doğru yol aldılar.

Seyhan ve Ceyhan Nehirlerini sandallarla geçen askerleri, gitmekte oldukları yolun sağ taraflarında bulunan ve Mevlüt'e göre âdeta, *zümriüt misali* görünen bahçelerin olağanüstü güzellikleri büyüledi. Hele bahçelerdeki yeni açmış rengâ renk görünen güllerin güzellikleri de bir başkadır. Ancak

¹⁰ Serdi, *age.*, s. 200; Sever, *age.*, s. 213; Toker, *age.*, s. 18; Örgöevren, *age.*, s. 11-46; Bozkurt, *age.*, s. 175-176; Çay, *age.*, s. 401; Yeşiltuna, *age.*, s. 25; Atılhan, *age.*, s. 31; Behçet Cemal, *Şeyh Said İsyanı*, İstanbul 1955, s.23; İsmail Göldaş, *Takrir-i Sükûn Görüşmeleri*, İstanbul 1997, s. 384; Yılmaz Akbulut, *Bingöl Tarihi*, Ankara 1995, s. 227; Avni Doğan, *Kurtuluş Kuruluş ve Sonrası*, İstanbul 1964, s. 167; Ali Kaya, *Başlangıcından Günümüze Dersim Tarihi*, İstanbul 1999, s. 185; Maria Leissner, "Türkiye'deki Kürtlerin Durumu", *Stocholm Kürt Konferansı 15-17 Mart 1991*, İstanbul 1992, s. 8; Ömer Toku, *Kürdistan'da Türk Endüstrisi Gelişim ve Sömürü*, İstanbul 1991, s. 190; Refik Turan vd., *Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi*, Ankara 1994, s. 256.

¹¹ Cemal, *age.*, s.29-30; Serdi, *age.*, s. 201-202; Sever, *age.*, s. 222; Kalman, *age.*, s. 122.

¹² *Karamanlı Mevlüt'ün Hatıraları*, s. 1; Kalman, *age.*, s. 122; Örgöevren, *age.*, s. 52; Doğan, *age.*, s. 172.

üzerinden geçtikleri tahtadan yapılmış köprünün çökecek halde olması, biraz korkuya sebep oldu.

Resulayn ve Tel Elmalık derelerini dört saat gibi uzun bir zaman diliminde geçen Mevlüt'ün birliğine, konkladıkları bir mekânda üç gün yetebilecek ekme ve muhtelif yiyecekler verildi. Sonrasında, Mardin'e doğru gitmek üzere harekete geçtiler.

Mardin civarında taşlık bir alanda konuşlanan askerler, belli bir istirahatten sonra gündüz talimi yapıp silah atışında bulundular. Ancak kumandanları Yarbay Cemil Cahit (Toydemir), onları gece de silah başına çağırıldı. Çünkü erler, gece yapacakları keşif ve takip hareketleri ile yine gece başlarına gelebilecek baskılara karşı hazır hale gelmeliydiler. Bunun için onları iki gruba ayırdı. Bir grubuna siyah elbiseler giydirdi. Bunları diğerlerinin üzerine göndererek talim yaptırdı. Böylece, düşmana karşı daha dikkatli ve uyanık olmalarını sağlayacak tecrübelerini tazelediler. Yapılan bu tatbikatta, Mevlüt'ün karşı grubunda bulunanlar(siyah elbise giyenler) çok acemilik yaptılar¹³.

O geceyi yoğun geçiren Mevlüt ve ekibi, sabahleyin Mardin yokuşunda yürüyüşe geçtiler. Ancak arkadaşlarından bazıları gece yaptıkları talimden olacak, yorgunluklarından dolayı yokuşu tırmanamadılar. Tam dinlenememiş olan bu askerlerin yanı sıra diğerlerinden bazıları da susuzluktan bitap düştüler. Fakat yine de Mardin'e ulaştılar.

Mardin'de bir gece konaklayan askerler, 14 Mart 1925 sabahı Diyarbakır'a doğru yola koyuldular¹⁴. Ancak yolculukları yağın yağmur ve yolların çamura dönmesinden dolayı oldukça zor oldu. Hepsisi perişan oldular. Bu arada elma ağaçlarının çok olduğu bir mevkide bulunan terk edilmiş Kürt evlerinde konakladılar. Geceyi o evlerde geçirdiler. Mevlüt'e göre evlerde, *"Işık ve ocak dâhil kullanılacak hiçbir şey bulunmamakta ve adeta bir mağarayı andırmaktadır"*¹⁵.

VII. İSYAN CEPHESİNE VARİŞ VE MÜRSEL PAŞA'NIN TEFTİŞİ

Mazıdağı geçidini aşarak Çınar mevkiinden yola devam eden askerler, 15 Mart 1925 sabahı Murat Nehri ile birleşerek Keban Barajı'na dökülen Küçük Karasu Köprüsü'ne geldiler. Mola verip bir saat istirahat ettiler.

Sabahın mahmurluğunu üzerlerinden atan Mevlüt'ün de içinde bulunduğu kuvvetler, yürüyüşlerini tekrar sürdürdüler. Bu defa, Büyük Karasu¹⁶

¹³ Mevlüt'ün Hatıraları, s. 1; Toker, age., s. 31.

¹⁴ Bu konuda Serdi, "7 Mart 1925'de Hükümet, Kürt güçlerine karşı seferberlik ilan etti. Anadolu'nun çeşitli şehirlerinden toplanan askerler, Toros hattı üzerinden Mardin'e getirildi. Bu hat dışında doğuya açılan başka hat yoktu. Mardin'e gelen askerler, 95 km'lik Mardin-Diyarbakır arasındaki mesafeyi yaya olarak gelirlerdi" der. age., s. 220.

¹⁵ Mevlüt'ün Hatıraları, s. 1.

¹⁶ Murat Nehri(Suyu) ile birleşen Küçük ve Büyük Karasu nehirleri Fırat Nehri ile birleşerek Keban Barajı'na akarlar. Erzincanlılar bu nehirleri Fırat'ın kolları saydıklarından Fırat Nehri olarak telaffuz ederler.

Köprüsüne geldiler. Burada Mürsel Paşa tarafından teftiş edildiler¹⁷. İkinci istirahat geçmeden önce iki buçuk saat mesafedeki, Şükrili Köyü'ne dâhil oldular. Şükrili Köyü ve civarı ile Dicle Nehri arasında üç gün konakladılar. Kendilerine verilecek emri beklediler¹⁸.

VIII. MEVLÜT VE ARKADAŞLARININ TENKİL HAREKETİNE BAŞLAMALARI

Gelecek emri beklerken, bu bölgede açık büfe satılan peksimetlerden 125 dirhemini 5 kuruşa satın aldılar. 23 Mart 1341(1925)'de¹⁹, gece saat iki sıralarında tekrar Diyarbakır'a doğru geri döndüler²⁰. Sabaha karşı Diyarbakır'ın sağ cenahındaki köprüden (Dicle Köprüsü) geçerek ikindi üzeri İncirli Köyü'ne vardılar.

Önlerine çıkan asileri kaçırmaya mecbur bırakan Mevlüt'ün birliği, oradan Tilham Köyü'ne indiler. Oradaki isyancıları da bozguna uğrattılar. Ancak dağılan isyancılarından bazıları kaçarken köyü yağmaladı. Tilham'a hâkim bir tepe üzerine istihkâmlar kurup geceyi orada geçiren askerlere, Kürtler'in ani gece baskını yapmaları nedeniyle çok şiddetli çarpışmalar oldu. Mevlüt'ün alayı olan 19. Alay kayıp vermezken asilerden birkaç tanesi öldürüldü²¹. Kaçanlar da takibe alındı.

Kaçanları kovalayan askerler, 25 Mart 1925'te Matarani Köyü'ne geldiler. Ancak köyün boşaltılmış olduğunu gördüler. Gece baskınından dolayı kızdıkları için Matarani'yi yağmalayacaklardı ki bir evden, beyaz bayraklar sallayarak çıkan iki kişi, bağırarak ve sızlanarak yanlarına geldi. Ağlayarak yalvardılar. Mevlüt'ün bağlı bulunduğu bölük de buna mukabil köye zarar ve ziyan vermediler²². Ancak o günün akşamına kadar etrafı kolaçan ederek birçok isyancıyı yakaladılar. Yakalanan asileri sağ cenahlarında kendileriyle birlikte hareket etmekte olan 16. Alaya teslim ettiler. Aynı günün gecesinde ise, Matarani'nin kuzey batısındaki diğer askeri birlikle beraber mevki tutarak, Anbar Suyunun iki yakasını denetimleri altına aldılar. Bu bölgedeki tenkil görevlerini sabaha kadar sürdürdüler.

¹⁷ Mevlüt'ün Hatıraları, s. 1.

¹⁸ Şükrili'deki Mevlüt ve arkadaşlarından, "eğitimsizler ordusu" olarak bahseden Hişyar Serdi, Türk Askerlerinin kullandığı silahların eski silahlar olduğunu, kendilerinininkilerin ise modern Rus Mavzerlerinden kullandıklarını söyler. *age.*, s. 220.

¹⁹ Mevlüt hatıralarında olayların akışına göre 23 Nisan 1341 tarihini veririse de anlatımına göre bu tarih 23 Mart 1341 olmalıdır. (AA)

²⁰ Şükrili'den, Diyarbakır'a doğru kaçan terörist grubun başı Hişyar Serdi'yi takip eden Karamanlı Mevlüt ve arkadaşlarıdır. Serdi hatıralarında bu taktikte ordunun uçak ve top kullandığını belirir ve ordunun bu üstünlüğünden dolayı kendilerinin başarısız olduklarını ve kaçmak zorunda kaldıklarını yine de askerlere büyük kayıp verdirdiklerini söylerse de bu doğru değildir. *age.*, s. 221.

²¹ Mevlüt'ün Hatıraları, s. 2; Serdi, *age.*, s. 223. (Serdi, Tilham (Tilelo) Köyü çarpışmaları için, "Askerler Dicle Nehri üzerine tahta köprüler yapıp geçtiler. Tilham'a gelerek karşı yamaçları tutmuşlardı. Onları dürbünle izledik. 300 kişiydik. Saldırdık ancak yoğun top atışına maruz kaldık. Gece ortasına doğru fırsat kollayıp karanlıktan istifade ederek kaçtık. Kaçarken köyülerden 150 kişi bize katıldı" der. *age.*, s. 223.)

²² Mevlüt'ün Hatıraları, s. 2.

IX. DİCLE'YE VARİŞ VE YEDİNCİ BÖLÜĞÜN ASİLERE TESLİM OLUŞU

26 Mart 1925 sabahı, kahvaltı yapamayan 19. Alay askerlerine, yürüyüşleri esnasında ekmek yerine yarımşar peksimet dağıtıldı. Böylece Mevlüt'ün Birliği hiç durmadan, aralıksız asilerin üzerine gittiler. Akşama doğru Anbar suyu kenarlarındaki köylere hâkim bir tepe üzerinde konakladılar. Ertesi gün, beyaz bayrak çekmiş bir kaç atlı yanlarına geldi. Aşiretleriyle birlikte kendilerine iltica ettiklerini belirttiler²³. Aynı gün dağ sırtlarından inen askerler, Anbar suyunu birkaç defa gelip geçerek etrafı kolaçan ettiler. Akşama kadar yaptıkları bu denetimlerinde onların sağ cenahlarını, yanlarında yer alan ve sayıları kırk kadar olan, aynı zamanda o yöredeki köylerde oturmakta olan çaresiz kalmış bu insanlar korudular.

28 Mart 1925 günü gelen emir üzerine, 19. Alay'dan sadece Mevlüt'ün Bölüğü yeni bir keşif ve imdat hareketine gönderildi. Bölük, yol güzergâhlarında ki Akviran Köyü'ne geldi. Köyün sol (Kuzey) tarafında bulunan isyancıları kovaladı²⁴. Oradan Küçük Köye geçerek yine köyün kuzey taraflarındaki asileri de temizledikten sonra Dicle'ye girdiler. Burada bulunan tabura katılarak istirahate geçtiler.

Bölük burada dinlenmekte iken, 5. Bölük'ün asi saldırılarına dayanamayarak geri çekildiği haberi üzerine, önce 7. Bölüğe sonra da Mevlüt'ün Bölüğü'ne çatışma yerine gitme ve takip emri verildi. Bu arada tedbir amaçlı olarak Taburda geri çekilmeye başlamıştı ki 7. Bölük asilerle çatışmaya başladı. Mevlüt'ün Birliği ise önlerine çıkan su birikintisini dolaşarak çarpışmaya dâhil olacaktı ki isyancıların şiddetli silah atışlarına maruz kaldılar. İki saat boyunca çatışma devam etti ve bölük fena halde dağıldı. Geri çekilmeye mecbur kaldı. Arkadaşlarından 7'sini şehit, 18'ini yaralı vererek ancak kurtulabildiler²⁵. Akşamüzeri saat beşte 16. Alay cephesine çekildiler. Fakat bütün efrat, öğle üzeri yapılan çatışmada düştükleri bu kötü duruma ve çektikleri zahmete sabaha kadar öfkelenildi.

29 Mart 1925 sabahı 16. Alay'dan ayrılan Mevlüt ve yandaşları kendi alaylarına katıldılar. Ancak duydular ki 7. Bölük esir düşmüş. Oradaki as-

²³ **Mevlüt'ün Hatıraları**, s. 3. (Serdî hatıralarında, Türk Ordusu ile birlikte hareket edenleri; Harputlu (Elazığlı) Seyit Rıza, Siirtli Peñınar Aşireti Ağası Cemil Çetb, Jiliyanlı Resul Muhammed, Raman Aşireti Ağası Emin Perihane, Mardinli Surgeçi Aşireti Ağası Kamil Eveni, Palulu Oke Aşireti Ağası Necip, Piranlı Seyit Molla Mustafa, Liceli Şeyh Selim, Pervarlı Mehmet Kaya olarak verir ve Şeyh Said'in bunlara; " Ben bu yaşımda silahımı çekip Türklere karşı koyarken siz düşmanla berabersiniz. Bu utanç vericidir. Zaman erken. Bu ihanetinizden vazgeçin. Düşmanın oyununu bozun" içerikli mektubu yazdığını söyler. *age.*, s. 222.)

²⁴ Serdî Akviran (Axweren) Köyü çarpışmaları için, "az bir güçle hem ovada hem dağda savaşmak Türk askerlerinin gücümüzün yaygınlığını gömesi açısından psikolojik bir korku ve üstünlük sağlayacağı düşündükçe doğru mevzilendik" der. *age.*, s. 227-228.

²⁵ **Mevlüt'ün Hatıraları**, s. 3. (Serdî, buradaki durumla ilgili olarak "askerler burada bizim gücümüzü bilmediği için silah sesleri çoğalınca hep bir ağızdan 'vurun vurun Türk askeri kaçıyor' diye bağırarak farklı bir taktik uyguladık. Bu bağırışımız onlarda tedirginlik yarattı" der. *age.*, s. 224.)

kerlerin bütün eşyaları ve erzakları da eşkıyalar tarafından yağmalanmış²⁶. Verilen emir üzerine derhal harekete geçen Mevlüt'ün birliği vakit geçirmeden taarruz ettiler. Asilerden 7'sini yakalayarak öldürdüler²⁷.

X. ŞİDDETLİ YAĞAN NİSAN YAĞMURLARI, ÇEKİLEN ZAHMETLER VE HANİ'DEN LİCE'YE VARİŞ

Aynı günün gecesinde, Aynalı Köyü'nün kuzeybatısında ki Teryela Tepesi'nden geçen askerler, 30 Mart 1925 sabahında da taarruzlarını sürdürdüler.

Taşlık bir mevkidен geçerken tepelerdeki kayaların arkalarına gizlenen isyancıların yoğun kurşunlarına hedef oldular. Her askerin kendi canını kurtarmak için koşuşturduğu esnada büyük panik yaşadılar. Çünkü öyle bir kurşun atılıyordu ki Mevlüt'e göre, *bu durumu tarif etmek gayri kabildir*. Nedeni de tam bir buçuk saat üzerlerine kurşun yağmış olmasıdır. Bir diğer nedeni de sonradan öğrendiklerine göre, bu kurşunları atan grubun başında, Şeyh Said'in bizzat kendisinin bulunmasıdır²⁸.

Dağınıklığı ve kargaşalığı üzerlerinden atan Mevlüt ve arkadaşları, derlenip toparlandıktan sonra karşı hücumla geçtiler. Bunu gören asiler korktukları için kaçtılar. Akşama doğru tenkil harekâtına katılan diğer bölüklerden bazılarıyla birlikte bir dönümlük düz bir arazide kamp kurmuş olan fırkada toplanıldı. Bütün efrada köylerden getirilen pekmezlerden yapılmış helvalardan dağıtıldı. Açlıklarını gideren askerler aşırı yağmur yağmasına ve ıslanmalarına rağmen bundan büyük mutluluk duydular. O geceyi *mesut bir hal* içinde geçirdiler²⁹.

1 Nisan 1925 sabahı, üç günlük peksimet ve bir günlük ekmeğe dağıtılan askeri efrat, bölükleriyle ayrı ayrı güzergâhlardan gitmek kaydıyla Hani'ye doğru yola koyuldular.

Gündüz hafif olarak yağın nisan yağmurunun hızı akşama doğru şiddetlendi. Gece ortasında ise iki kat daha arttı. Yine de hiç durmadan yürüyerek Hani Boğazı'na gelindi. Her hangi bir baskına mahal vermemek için öncü keşif birliği boğaz denetimini yaptı. Bir buçuk saat süren denetim es-

²⁶ Örgöevren, *age.*, s. 115; Ruşen Arslan, *Şeyh Said Ayaklanmasında Varto Aşiretleri ve Mehmet Şerif Fırat Olayı*, İstanbul 2006, s. 92-93. (Serdî hatıralarında bu durumu doğrular ve "Türk Taburunu bozguna uğrattık. Ölen askerlerin saatlerini, ceplerindeki paralarını ve mühimmatlarını aldık. Türk esirleri de Hèvre (Hewire) ve Karaz köylerine götürerek bir eve kapattık" der. *age.*, s. 206.)

²⁷ *Mevlüt'ün Hatıraları*, s. 3; Serdî, *age.*, s. 224-225. (Serdî, Kürt tarafının ölenlerinin yanı sıra 16'da yaralı verdiklerini belirir. *age.*, s. 225.)

²⁸ *Mevlüt'ün Hatıraları*, s. 4. (Serdî bu olayla ilgili olarak, Şeyh Said ile Şeyh Selim'in yanından Lice'ye dönerken yolda bize "bir tabur Türk Piyade Birliği'nin Lice'ye gitmekte olduğu haberi" geldi. Bizde Diyarbakır'a saldırmak için hazırlıklı olduğumuzdan, Şeyh Said'in emniyle dağılık alandan inerken saldırdık. İlk panikte ölü ve yaralı verdik. Dağılacaktık ki Şeyh Said, "size ne oldu. Türk askerinden kaçmaya utanmıyor musunuz dedi". Aniden atından indi. Silahını çekti. Türk askerine doğru ateş açarak ilerleyince Kürt savaşçıları olarak toparlandık. Birlik içinde akıllca davrandık der. *age.*, s. 206.)

²⁹ *Mevlüt'ün Hatıraları*, s. 4.

nasında yağmur altında, ayaküstü dikelererek bekleyen askerlerden münasebetsiz davranışlarda bulunanlar oldu. Akabinde yürüyüşe tekrar geçilerek gece saat iki otuzda Hani'ye girildi. Hemen istirahate geçildi. Fakat yolda uygun olmayan davranışlarda bulunan erlere fırka komutanı ceza verdi³⁰.

Hani'nin doğusundaki Keltepe'de dört gece dört gündüz kalındı. Bu, Mevlüt ve Bölüğü adına iyi oldu dinlendiler. 5. günün sabahında Lice'ye hareket emri verildi. Ancak yolda yağın yağmur ve çamur yüzünden o kadar çile çektiler ki bu anlatılamaz, 7 Nisan 1341(1925) akşamı saat yedi kırk beşte Lice'ye vardılar. Bir müddet, Lice'ye hâkim kayalıklar içinde bulunan terkedilmiş evlerden kalabilecekleri yerlere baktılar³¹.

XI. LİCE'DEN KULP'A GİDİŞ, ACI VE SEVİNCİN FOTOĞRAFI

Aralıksız yağın yağmur ve diz boyu oluşan çamura rağmen çevrede yapılan arama ve temizlik hareketinde, olumsuz bir durumla karşılaşmayan Mevlüt'ün bölüğü bu duruma sevindi. Birbirlerine sarılarak ve el ele tutuşarak hatıra fotoğrafı çektirdiler³². 8 Nisan 1925 akşamı Kulp'a hareket ettiler.

Yolda erzakları tükendi. Aç kaldılar. Böyle bir duruma düşeceklerinin hesabını yapamamışlardı. Çünkü isyan bölgesine geldiklerinden bu yana efradın yiyecek konusu ihmal edilmediğinden ve sürekli az ya da çok yiyecek dağıtıldığından şikâyetleri olmamıştı. Ancak bu bolluğun bir de darlığı olabilirdi. Şayet efrat önceki dağıtılan yiyeceklerinden birazını *akıllı davranarak* saklamış olsalardı böyle bir duruma düşmeyeceklerdi. Bütün askerler bu konuda pişmanlıklarını dile getirdiler. Ama yine de yolculuklarını aksatmadılar.

Önerine gelen bir köprüden geçerek 9 Nisan 1341(1925)'de Kulp'a girildiler. Derhal kasaba içine dağılarak oradaki esnaflardan yiyecek bir şeyler satın almak istediler. Fakat satın alabilecekleri bir şey bulamadılar. Fırkadan erzak gelecek diye bekledikleri sırada derhal harekete geçmeleri emri verildi.

Harekâta katılacak efrada, ancak 18 gram ekmek dağıtıldı³³. Bu da aç durumdaki askerlerin açlığını gidermeye yetmedi. Gidilecek olan yol güzergâhu ise geride bıraktıkları Lice idi. Nedeni de asilerin Lice- Kulp arasındaki arazilerde tekrar toplanmış olmalarıydı.

³⁰ Mevlüt'ün Hatıraları, s. 4; Serdi, *age.*, s. 228; Sever, *age.*, s. 224; Toker, *age.*, s. 117. (Serdi hatıralarında "elimizdeki erzak ve mühimmatlarımızı büyük oranda harcamıştık. Yiyeceklerimiz ve memilerimiz bitmişti. Bu güçlü ve organize güce karşı koyamayacağımızı anladık. Açar naçar Hani ve Lice yolunu onlara terk ettik." der. *age.*, s. 223-225-228.)

³¹ Mevlüt'ün Hatıraları, s. 4; Serdi, *age.*, s. 228. (Lice ile ilgili olarak Akbulut, "İsyancı grup 21 Şubat 1925'te Lice'ye girdi. Kendisine karşı koyan Binbaşı Cemil'i esir alan Şeyh Sait, beyaz bir atın üzerinde ilerlerken, harekâta devam edeceğiz. Kürtlerin buldukları yerleri Türklein elinden alacağız" diye nutuk attı der. *age.*, s. 231.)

³² Mevlüt'ün Hatıraları, s. 4.

³³ Mevlüt'ün Hatıraları, s. 5.

XII. DAĞLARDA GEÇİRİLEN ON GÜN VE YAŞANAN İSTIRAPLAR

Harekete geçildiği andan itibaren her şey kötüye gitmeye başladı. Bunların en başında da yiyecek sıkıntısı gelmekteydi. Yaptıka Mevkii'ne gelmişlerdi ki Mevlüt'ün arkadaşlarından birkaçı açlıktan dolayı halsiz düştüler. Çünkü bir kaç gündür yörede dolaşmaktaydılar ve yeterince karınlarını doyuramamışlardı. Ancak, Yaş Boğazı'nda devriyedeyken ulaştırılabilen kavrulmuş yarım kasa nohuttan yediler. Bununla üç gün daha çevreyi kolaçan ettiler³⁴.

Bu esnada, Mevlüt ekmeğe çantasına sakladığı 25 dirhem bulguru çıkartmadan yedi ve onun verdiği toklukla arkadaşlarına nazaran iki gün daha rahat yürüdü. Ancak Lice yollarının bozukluğu nedeniyle bir günlük yolu ancak üç günde gidebiliyorlardı³⁵.

Lice Gölü'nün beslediği Andık Dağları'nı aştılar. Şebhe denilen mevkie geldiler. Burada bir karıştan fazla kar vardı. Kar neyse de yaptığı soğuk için cabasıydı. *Eyyvah nereye geldik* diye hayıflandılar. *Nasil vakit geçireceğiz* diye de kara kara düşündüler. Çünkü hava kararmak üzereydi. Akşama doğru donmamak için ellerini, yüzlerini karlarla ovaladılar³⁶. Canlarını muhafaza ettiler. Böyle bir durumla karşılaşacaklarını beklemediklerinden dolayı içine düştükleri bu durumu kabul edilemez olarak yorumladılar. Çaresiz kaldıkları için, Mevlüt ve bölük arkadaşları mecburen orada istirahate geçtiler.

Ateş yakmak istedilerse de etraf sazlık olduğundan yakacak kalın odunlardan temin edemediler. Kaldı ki etrafta isyancılardan da gruplar olabilirlerdi. Onun için, yakılacak olan ateş, kendi hayatlarını riske etmek demektir.

Her neyse zorda olsa sabahı ettiler. Bölük komutanları sabah kahvaltısı yerine kavrulmamış yağsız ve tuzsuz ıslak ham dan dağıttı. Askerler, böyle bir durumu ilk kez yaşadıkları için hayret ettiler. Hep beraber, *askerlik hali ya, elbet bir gün gelir biter* dediler. Hâlbuki bazı köylerden geçerken buğday satın almak istemişler ancak, *"vicdansız davranan bazı uyanık kişiler, bir avuç dolusu buğdayı 10 kuruş 40 paraya satmaya çalıştıklarından alamamışlardı"*³⁷.

Sabah kahvaltısından sonra yürümekte oldukları su ve ağaçların çok olduğu bir arazide dinlendiler. Havanın güzelliğini fırsat olarak değerlendiren efrattan bazıları üst ve başlarını temizlemek istediklerini belirtti. Çünkü elbiselerinde ve saçlarının arasında pireler vardı. Bütün asker yedek giysilerini giydi. Mümkün mertebe günlük giysilerini ve çoraplarını kaynatarak

³⁴ Mevlüt'ün Hatıraları, s. 5.

³⁵ Mevlüt'ün Hatıraları, s. 5.

³⁶ Toker, age., s. 67-69.

³⁷ Mevlüt'ün Hatıraları, s. 5.

yıkadı. Ancak bu esnada yalınayak durmak ve açlık hepsini fena halde sarsıtı³⁸.

“Ah!.. Heyhat!..” Serzenişiyle, 11 Nisan 1341(1925)’de, Murat Kapısı’na geldiler. Murat Nehri³⁹ kıyılarından geçerken yolun kenarlarındaki yeni sürgün meşe ağacı yapraklarından ve otlardan yenebilecek her ne buldular ise yediler⁴⁰. Çünkü günlerdir devam eden açlıklarını bu şekilde gidermeyi düşünüyorlardı.

Karşılarına çıkan bir bataklığı dolaşıyorlardı ki isyancıların yaptıklarını tahmin ettikleri bir köprüden geçerek önlerine çıkan köye doğru yürüdüler. Köylülerden öğrendiler ki kendilerinden kaçmakta olan teröristler, gece burada istirahat etmişler ve köylülerin bazılarına ait zayıf hayvanlardan bir kısmını keserek yemişler. Açlıktan dolayı daha fazla gidemeyecekleri kanaatinde olan Mevlüt’ün bölüğü de aynı köyde konakladı. Ancak yiyecek hiçbir şey bulamadılar. Çok aç durumdaki askerlerden bazıları kaldıkları köye yarım saat mesafedeki başka bir köye giderek yiyecek temin edip işlerini düzdüler. 13 Nisan 1341(1925) sabahı, kuzeydeki Çapakçur istikametine doğru yürüyüşe geçtiler⁴¹.

XIII. ÇAPAKÇUR (BİNGÖL)’A GİDİŞ, AÇLIĞIN VERDİĞİ SIKINTI VE HALSİZLİK

Dehşetli dağların tepelerini aşan Mevlüt’ünde içinde bulunduğu kuvvetler Daraini’ye vardılar. Açlık yüzünden düşkün ve perişan haldeydiler. Daraini’de 20 dirhem ekmek 1 gümüş kuruş para idi. Askerlerin hepsi bol yiyecek alarak neredeyse paralarını tüketti. Burada 100 dirhem kum darsı da 25 kuruş idi⁴².

Mevlüt açlık, sefalet ve bütün zorlukların kendisini ve arkadaşlarını yıldıramadığını beyan ederek, *heyhat!.. hayat bu!.. heyhat!..*⁴³ dedi. Askerlik görevine böyle devam ederken Çapakçur’a geçeceklerdi. Fakat Allah’ın izniyle 12. Fırkadan öyle bir haber aldılar ki; Şeyh Said ile yanındaki anarşistler yakalanmış⁴⁴ ve kendi Alayları olan 19. Alaya teslim edilmiş. Geri döndüler.

³⁸ Mevlüt’ün Hatıraları, s. 6.

³⁹ Murat Suyu (Nehri), Elazığ sınırları içinde olup 38645 Enlem, 39816 Boyamları arasındadır. Murat Suyu yakınlarındaki en önemli yerleşkelerden birisi ise Hacısam’dır.

⁴⁰ Mevlüt’ün Hatıraları, s. 6.

⁴¹ Mevlüt’ün Hatıraları, s. 6.

⁴² Mevlüt’ün Hatıraları, s. 6. (Mevlüt hatıralarında, Daraini’den Genç vilâyeti diye bahseder.)

⁴³ Mevlüt’ün Hatıraları, s. 6.

⁴⁴ Mevlüt’ün Hatıraları, s. 7; Serdi, *age.*, s. 230. (Serdi, Şeyh Said’i devletin adamı olarak nitelediği Kürt Binbaşı Kasım’ın pusuya düşürerek yakalattığından bahseder ve “bu durumun Türk askerlerini sevince, Kürt tarafını ise üzüntü, kahr, gözyaşına boğduğunu ve Kürtlerin bütün umutlarının kaybolduğunu” söyler. *age.*, s. 230.)

Alaylarına katıldılar. 19. Alayın 2. Taburunun 5. Bölüğü, Said ve avanesini zaptı rapt altına aldıktan sonra, Daraini' den hareket ettiler. Hani'ye geldiler⁴⁵.

Hani' de Mevlüt' ün 19. Alayını, 7. Fırka askerleri ile birlikte halk karşıladı. Bir gece Hani' de konaklandıktan sonra, Salı sabahı hareket edilerek Hani Boğazı geçildi. Saat beşi on beş geçe Kaher Köyü' ne gelindi. Burada fotoğraflar çekildi. Saat beşi otuz beş geçe tekrar yola çıkıldı. Köy çıkışında toplanmış olan halk, Şeyh Said ve başıbozuk hareket yanlılarının yüzlerine tükürdü⁴⁶.

Nihayetinde, Diyarbakır' ın yanındaki Sur' a gelindi. Buradaki köprüden geçilerek şehrin etrafı dolaşılıp kente girildi. Diyarbakırlılar Şeyh Said ve anarşistlerine bağırıp çağırıyorlar Mevlüt ve arkadaşlarını ise, "Yaşasın Türk Ordusu! Yaşasın Mustafa Kemal Paşa!.." ⁴⁷ diye alkışlıyorlardı.

XIV. ŞEYH SAİD'İN YAKALANMASINDAN SONRAKİ DURUM

Saat on bir otuzda, *ifadeleri alınmak üzere* isyanlıları hapishaneye teslim eden Mevlüt ve yandaşları, Diyarbakır' daki kışlaya çekildiler. Üç gün orada dinlendiler. O vakit Diyarbakır da 1 Banknot 23 kuruş idi⁴⁸.

Kaldığı kışlada, Konya' nın Bozkır İlçesi' nin Tepelice Köyü' nden olan İbrahim ile daha sıkı dostluk kuran Mevlüt, bir gün çarşıya birlikte çıktı. Beraber gezerlerken Diyarbakırlılardan bazıları, onların kıyafetlerine bakarak, "Siz Şeyh Said' i getiren askerlerden misiniz?" ⁴⁹ diye sordular.

Artık yüzlerine renk gelmişti ki, Mevlüt ve birliği tekrar yola çıkarıldı. Üç gün sonra Silvan' a geldiler. Burada günlük olarak talim ve terbiye eğitimlerine başladılar. Bu arada 6 Mayıs 1341(1925)' de askerler arasında terhis emri haberleri yayılmaya başladı. Mevlüt dâhil arkadaşlarının tamamı bu haber üzerine güzel şeylerden bahsettiler. Zevk ve sefa ile vakit geçirdiler. Ancak, 13 Mayıs' ta kesin olarak kışladan ayrılacakları söyleniyordu. Fakat bunun asılsız olduğu, akabinde Erzincan' a gitmeleriyle anlaşıldı⁵⁰.

Erzincan' da iken, 20 Mayıs 1341(1925)' de yeniden terhis emri söylentileri yayıldı. Gerçekten de 21 Mayıs 1341(1925)' de, Millî Savunma Bakanlığı' ndan 46 numaralı terhis emri geldi. Mevlüt ve bölük arkadaşları terhis teskerelerini doldurdular. "Sevk emri gelse de gitsek" ⁵¹ diye bekleyip sevinirken birkaç gün sonra tekrar Silvan' a döndüler.

⁴⁵ Mevlüt'ün Hatıraları, s. 7; Mesut, *age.*, s. 182; Akbulut, *age.*, s. 263; Toker, *age.*, s. 121-124; Örgüven, *age.*, s. 171; Çay, *age.*, s. 403; Turan vd., *age.*, s. 257.

⁴⁶ Mevlüt'ün Hatıraları, s. 7; Cemal, *age.*, s. 93; Toker, *age.*, s. 93.

⁴⁷ Mevlüt'ün Hatıraları, s. 7; Toker, *age.*, s. 135.

⁴⁸ Mevlüt'ün Hatıraları, s. 7.

⁴⁹ Mevlüt'ün Hatıraları, s. 7.

⁵⁰ Mevlüt'ün Hatıraları, s. 7.

⁵¹ Mevlüt'ün Hatıraları, s. 8.

Herkes birbirlerine iyi dilek dilemekteyken, bu defa bütün askerın ağzında başka türlü söylentiler dolaşmaya başladı. Bunun zerine Mevlüt, 29-30 Mayıs 1341(1925)'de Cuma günü mektup yazmaya karar verdi. Yazdığı mektubunu, Silvan Postanesi'nden memleketine gönderdi. Cevabını bekle-meye başladı. Ancak yeni gelen bir emir zerine 29 Mayıs 1341(1925)'de tekrar Diyarbakır'a gidecekleri bildirildi. Bu haber üzerine bütün askerler "müteessir oldular. Gece uykusu uyuymadılar"⁵².

Alay, 17 Haziran 1341(1925)'de akşam saat beşte, Diyarbakır'a hareket etmek için toplandı. Toplantıda, Tabur komutanlarından birisi yaptığı ko-nuşmasında bazı nasihatlerde bulundu. Sonrasında yürüyüşe geçildi. 19 Haziran 1925'te Cuma günü, Diyarbakır'ın kuzeyindeki bir köye varıldı. 12. ve 16. Alaylarda oradaydı. Bütün askeri efrat orada bulundu. Aynı gün saat on iki otuzda terhis emri verildi⁵³. Yine aynı gün, terhis kararı çıkan askerler, Maraş'a sevk edildiler. O gece de orada istirahat ettirildiler.

Sonraki günlerde askerler, gruplar halinde memleketlerine gönderildi-ler. Mevlüt ve yakın hemşerileri ise 27 Haziran 1925'de, her birine 6 günlük kumanya verilerek memleketlerine uđurlandılar⁵⁴.

SONUÇ

Karamanlı Mevlüt'n hatıralarıyla terörist Hasan Hişyar Serdi'nin hatı-raları % 80 oranında birbirleriyle örtüşmektedir. Çünkü Serdi ile Mevlüt'n buldukları savaş cephelerinin çok azı hariç diğerleri aynıdır. Karşılıklı arpışmışlardır. Aynı olan bir başka birliktelikleri de her ikisinin de olayın ekonomik ve sosyal yönüyle ilgiledir bilgi vermeleridir.

Hatıraların başka bir ortak yönü de yine her iki tarafın, şubat-Mayıs ay-larının genel özelliği olan kar yağmur ve beraberinde gelen olumsuz tabiat şartlarının dayanılmaz acımasızlığı karşısındaki dayanma gücü ve verilen amansız mücadeleleridir. Bir başka hususta özellikle iaşe açısından, iki tara-fında çok g duruma düşmüş bulduklarıdır.

Yiyecekler ve fiyatları konusunda, rakamları verilen bilgilerden o d-nemin zor şartlarına göre, bazı malların fiyatlarını kısımda olsa öğrenmek mümkündür. Örneğin, temizlik hareketine çıkacak olan askerlere, gündelik ekmek ve muhtelif yiyeceklerin verilmesi. Pekmezden yapılmış helva dağı-tılması. 3 gün çıkılacak olan tenkil hareketi için, peksimet ve 1 ekmek veril-mesi. Takip hareketinin ortalarına doğru verilen iaşede yaşanan düşüklük-ten kaynaklanan günlük yiyeceğin 18 gram ekmeğe indirilmesi. Sabah kah-valtı yerine ıslatılmış darı ve kavrulmış nohut dağıtılması. Pişirilmemiş

⁵² Mevlüt'n Hatıraları, s. 8.

⁵³ Mevlüt'n Hatıraları, s. 8.

⁵⁴ Mevlüt'n Hatıraları, s. 8.

yağsız tuzsuz darı verilmesi. Şükri ve civarında 125 dirhem peksimetin 5 kuruş olması. Bir avuç dolusu buğdayın 10 kuruş 40 paraya satılması. Daraini'de 20 dirhem ekmeğin 1 gümüş kuruş paraya satılması. 100 dirhem darının 25 kuruştan satılması gibi.

Şeyh Said ve olayının, devlet ve hükümet bünyesinde açtığı yaralar açısından ise, harcananlar dışında, yalnız askeri harp malzemesi olarak asilerin eline geçenler şunlardır. 4092 tüfek, 2026 kasatura, 51 hafif makinalı tüfek, 4 tane ağır makinalı tüfek, 11 bomba tüfeği, 999 463 muhtelif cins piyade mermisidir. İnsan kaynakları açısından Türk askeri kayıpları ise, 16 subay, 106 asker şehit, 17 subay 300 askerde yaralıdır⁵⁵.

Hal böyle iken, Millî Mücadele'de düşmana karşı birlikte savaşıldığını beyan edenlerin; Cumhuriyetin temel dinamiklerinin yeni kökleşmeye başladığı o yıllarda, Kürtleri kandırarak böyle kötü bir durum içerisine itmelerinin mantiki yorumunu yapmaları gerekmektedir. Kürt ileri gelenlerinin yaptıklarının haklılık yönünden doğruluk payı var mıdır yoksa yok mudur, buna çok ciddi kafa yormak lazımdır. Çünkü sudan bahanelerle sıkça müracaat ettikleri bu olumsuz davranışları, Kürtlere ve kendilerine ne kazandırmıştır. Bunun çok ciddi bir muhasebesi yapılarak, atılacak olan adımlar ona göre atılmalıdır. Hatırlatmak gerekir ki, İstiklâl Harbi Şehit Tablosunda; Ağrı'dan 1 kişi, Bingöl'den 3 kişi, Bitlis'ten 10 kişi, Diyarbakır'dan 44 kişi, Muş'tan 5 kişi, Siirt'ten 3 kişi var iken Hakkâri'den ise hiç yoktur⁵⁶.

Netice olarak, bugün Kürtler adına demokratik hak ve özgürlüklerden bahsetmek veya olaya, vicdan ve ahlâk perspektifinden bakmak doğru mudur? Devlet ve rejim adına yargılama yapmak kara leke veya insanlık dışı bir hareket midir? Tarihe saygı, teröriste arka durmak sahiplenmek midir? Vatan hainlerinin yargılanmaları neden günahdır, ayıptır? Yoksa her memleket düşmanının arkaları sıvazlanıp aferin iyi yaptın. Yapmaya da devam et mi denmelidir. Sonuç olarak herkes şunu iyi bilmelidir. İçte ve dışta her türlü bölücü ve yıkıcı etkilere karşı Türk Milleti'nin ezici çoğunluğunda cumhuriyete ve laik devlete sahip çıkma gücü ve iradesi vardır⁵⁷.

⁵⁵ Örgüven, *age.*, s. 28.

⁵⁶ Necdet Sevinç, *İstiklâl Harbinde Etnik İhanet*, İstanbul 2011, s. 262-263.

⁵⁷ Aydın Taneri, *Kürtler*, Ankara 1976, s. 116.

BİBLİYOGRAFYA

A-Vesikalar

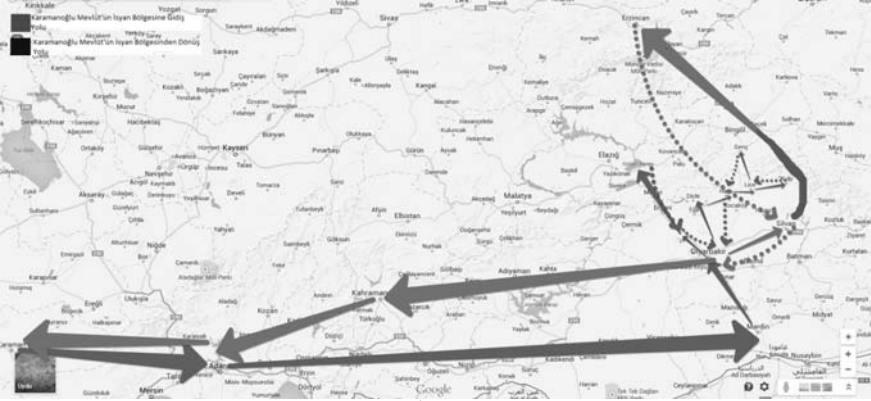
-Jandarma Er Karamanlı Mevlüt'ün Hatıraları.

B-Yayınlanmış Eserler

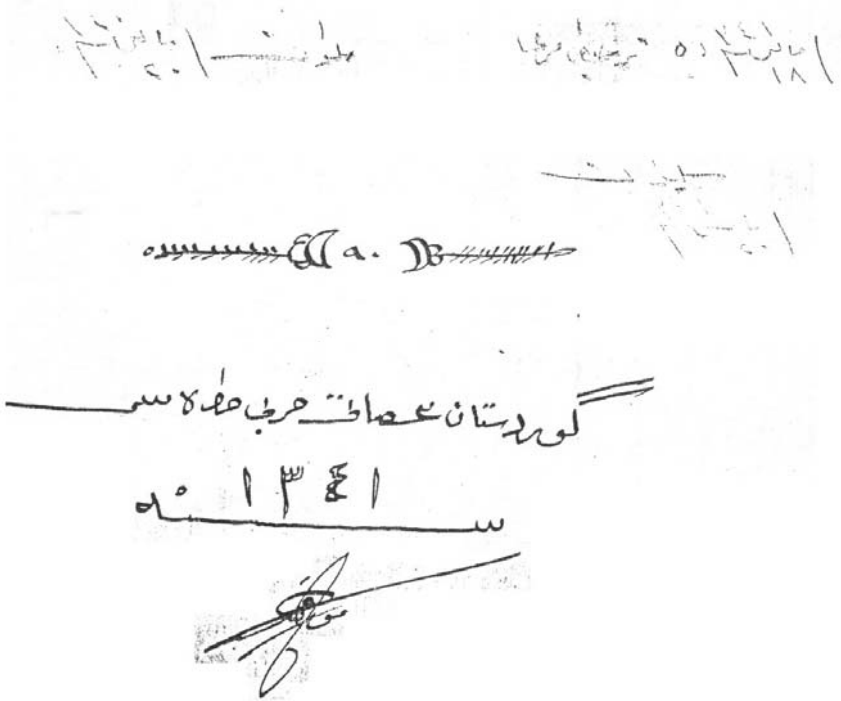
- Akbulut, Yılmaz; Bingöl Tarihi, T. C. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1995.
- Arslan, Ruşen; Şeyh Said Ayaklanmasında Varto Aşiretleri ve Mehmet Şerif Fırat Olayı, Doz Yayınları, İstanbul 2006.
- Atilhan, Cevat Rifat; Menemen Hadisesinin İçyüzü, Aykurt Neşriyat, İstanbul 1968.
- Behçet, Cemal; Şeyh Sait İsyanı, Sel Yayınları, İstanbul 1955.
- Bozkurt, Turan; Atatürk'ün Doğu Politikası ve Kürt İsyanları, Yılmaz Basım Yayın ve Dağıtım Ticaret LTD.ŞTİ, İstanbul 2011.
- Çay, Abdulhalûk M.; Her Yönüyle Kürt Dosyası, Turan Kültür Vakfı Yayını, İstanbul 1994.
- “Dersim 1937-1938 Yarım Yüzyıl Sonra”, Nokta, 28 Haziran 1987, Y. 5, S. 25, s. 12-23.
- Doğan, Avni; Kurtuluş Kuruluş ve Sonrası, Dünya Yayınları, İstanbul 1964.
- Göldaş, İsmail; Takrir-i Sükûn Görüşmeleri, Belge Yayınları, İstanbul 1997.
- Göldaş, İsmail; Kürdistan Teâli Cemiyeti, Doz Yayınları, İstanbul 1991.
- Haz. Paris Kürt Enstitüsü; Uluslar Arası Paris Kürt Konferansı 14-15 Ekim 1989, Doz Yayınları, İstanbul 1992.
- Kalman, M.; Belge ve Tanıklarıyla Dersim Direnişleri, Nüjen Yayınları, İstanbul 1995.
- Kaya, Ali; Dersim Tarihi, Can Yayınları, İstanbul 1999.
- Kemali, Ali; Erzincan, Kaynak Yayınları, İstanbul 1992.
- Mesut, Ahmet; İngiliz Belgelerinde Kürdistan 1918-1958, Doz Yayınları, İstanbul 1992.
- Örgeevren, Ahmet Süreyya; Şeyh Sait İsyanı ve Şark İstiklâl Mahkemesi, Temel Yayınları, İstanbul 2002.
- Öztürk, Saygı; İsmet Paşanın Kürt Raporu, Doğan Kitap, İstanbul 2007.
- Serdi, Hasan Hişyar; Görüş ve Anılarım, Med Yayınları, İstanbul 1994.
- Sever, Tahsin; 1925 Hareketi Azadî Örgütü; Doz Yayınları, İstanbul 2010.
- Sevinç, Necdet; İstiklâl Harbi'nde Etnik İhanet, Bilgeoğuz; İstanbul 2011.
- Taneri, Aydın; Kürtler, Doğu Matbaacılık ve Ticaret Limited Şirketi, Ankara 1976.
- Toker, Metin; Şeyh Sait ve İsyanı; Bilgi Yayınevi, İstanbul 1968.
- Tuku, Ömer; Kürdistan'da Türk Endüstrisi, Doz Yayınları, İstanbul 1991.
- Turan, Refik; Safran, Mustafa; Yalçın, E. Semih; Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi, Siyasal Kitabevi, Ankara 1994.
- Yeşiltuna, Serap; Atatürk ve Kürtler, İleri Yayınları, İstanbul 2012.
- Stokolmi, Zuhat; Stockholm Kürt Konferansı, Doz Yayınları, İstanbul 1992.
- Kaymaz, İhsan Ş.; Şeyh Sait Ayaklanmasında İngiliz Parmağı, Kaynak Yayınları, İstanbul 2014.

EKLER

Ek 1: Karamanlı Mevlüt 'ün, Karaman'dan İsyan Bölgesine Gidiş ve Dönüş Yolu Güzergâhu

Ek 2: Karamanlı Mevlüt 'ün Hatıraları

۱۱
۲۰

۱۱
تاریخ نگارانه مورد ادعا خوانده چه بداند! او را در جلد اوله اجاره ۴
۲۰ از درم باساری سه مرتبه آید و دره: بقایات آنجا!

۲۱/۱۱
صالح چنانچه که گوید به طریک آتیدی از روی انجیل کونیه نوشته شده
عاصیون هفت مجبور آید به نزارش خلاصه نوشته آید اوله داده عاصیون طرف
آید که آویز، نیا و خرابه، اندلیج کویک بیره طایفه ای باغ و بفرار کوی
بیرون عاید تنهک باغنه [اشک] آینه طوره که کوی کور در طرفه باصنه
اوله یه فرغانه آید که آید عاصیون دره بیخ فاضل و دردی ۱
۲۰/۱۱
اوله اوله به اصل اوله افندونو نسی

۲۰/۱۱
عاصیون کویک باغنه با رانله نسه
عاصیون کویک باغنه با رانله نسه

عنه لي كويك غروثالي هينه تريم اندره كيره نه صياحي ندره درم
فيا القار آره سنده عدجه بر معاد اندك آره برده صياحي صيرله امرتور
اوه قوشد كورنور ديه بزه اوله بر قوشوه آتوردنك اندت غير قال =
بريكه عت صلا بر حاكم اينك كوردر ليد خا جديره سبيله صيرك
پوشد قدا اواقم بر دوزك آره قوشد يانت اقامت ايدرك
اخذد كورنور ديه بزه اوله صيردك انبان لي صياحي افزاره اوه
دوقينه لرني عددير كورنور امله و بر كورنور نگاهه كاخيه صيرت ايدرك
كوزك بيساد كورنور امله قدا ايدرك امله قدا ايدرك ايدرك
صانج بر قوشد ايدرك ايدرك ايدرك ايدرك ايدرك ايدرك
ايا صوزي كورنور ايدرك ايدرك ايدرك ايدرك ايدرك ايدرك
ايدرك ايدرك ايدرك ايدرك ايدرك ايدرك ايدرك ايدرك ايدرك
قوشد ايدرك ايدرك ايدرك ايدرك ايدرك ايدرك ايدرك ايدرك
درك كورنور ايدرك ايدرك ايدرك ايدرك ايدرك ايدرك ايدرك
كيدرك ايدرك ايدرك ايدرك ايدرك ايدرك ايدرك ايدرك ايدرك
فكم ايه نعت ايدرك ايدرك ايدرك ايدرك ايدرك ايدرك ايدرك
ليد مراعت ايدرك ايدرك ايدرك ايدرك ايدرك ايدرك ايدرك
ايدرك ايدرك ايدرك ايدرك ايدرك ايدرك ايدرك ايدرك ايدرك
دورن ايدرك ايدرك ايدرك ايدرك ايدرك ايدرك ايدرك ايدرك
ايدرك ايدرك ايدرك ايدرك ايدرك ايدرك ايدرك ايدرك ايدرك
ايدرك ايدرك ايدرك ايدرك ايدرك ايدرك ايدرك ايدرك ايدرك

۸/ ۲۹۱۱ تاریخ آنای اهلله بره برده طایفه ایست
 استاده طایفه اقرار اهلته کتبا...
 سلهای و ایله... استاده بولفلک برده رایلی ادریا ادری در بلاد
 افزاره ایله... اولان ایدیا...
 ایکناندره رانی جاندا ایله...
 بولفلک در ایله...
 کوریدیم...
 قره اریله...
 ایله...
 کیش اهلته...
 بدیه...
 اولک جان...
 قازان...
 اندیز...
 شبد...
 دوشم...
 یوز...
 ایله...
 کهنه...
 افزاره...
 رفاه...
 بار...

و نظری لازم ارلان ارلر نفیم ایملری! افرادن هما سیرنده و ملی لایگهله (مکمل)
 علم کی قانیا بوردی! حکمه مزینه صوری قانیا ده رقصه سینه فاده!
 لکله بواشارده باله یا فلور و آملره مسئله کی فنا جالده برینه ایسوردی
 آه (حیات) ۱۱ بنانه جهنا وار قینده یو طیلده دؤم یولک کنا رنده
 پیشک مینه یارغنی ادت کورنه بوردی ایسوردی بره یولک بریش
 جهله هفت روزه دؤم این آملره کورنی کورنه آلدی بوردی بره یولک بریش
 دؤم اناننده برین حله رضادق ایندن همدن برض دینه تد
 ایسوردی دگر قشما ایسوردی ایسوردی بره یولک بریش
 بولور قشما ایسوردی فقط کورنانه ضعیف اولان قشما کورنانه
 عید بولور آملره کورنده دین لر بوردی دین قانیا مدها: بهرین کورنه داخل ایم
 ساحت ماضیه اولانه بره یولک ایسوردی ایسوردی کورنه بولور ایسوردی
 ازله کورنانه کورنی تاشه ایسوردی ایسوردی کورنه بولور ایسوردی
 ادو بوردی آملره کورنده ۱۲ = میان جهنی آردینده کورنه بولور
 جهنا کورنه انتقامده کورنی بوردی دؤم ایسوردی ایسوردی داخل ادینه بوردی
 بایندنه آملره کورنه دایگی کورنه بوردی دایگی دایگی دایگی دایگی
 آملره کورنده دایگی بریشان طالده ایسوردی دایگی دایگی دایگی
 دایگی کورنه بوردی کورنه بوردی کورنه بوردی کورنه بوردی
 کورنی دایگی دایگی دایگی دایگی دایگی دایگی دایگی دایگی
 کورنی دایگی دایگی دایگی دایگی دایگی دایگی دایگی دایگی

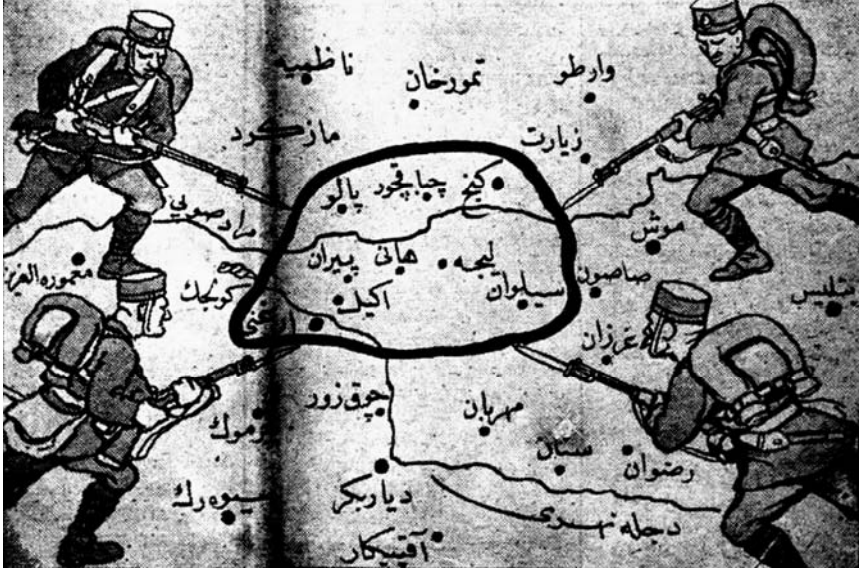
آرتد اتدا اولدو دمانه کورنه کورنه

۷۷

برو قصد بویله درم ایده بیه هلا حیا حیدک + عتاه ادن
ایچی قره طره شیخ سعید و عتوه بیله بر لاده بیلا نه نه
نیم آدیله نیم ایدلی: عیدک ایکی طابورنی بیخا بویله شیخ
یولی آند آله نه داریکی ولایتله حرکت ایدک هانه و داخل اولوب هانه ده
دینی خرد طره شکر بویه خایه بیلا بیلر! برلی خاقدن ننگره شیخ
شلا صبا 2 حرکت هانه بوغانده گنجی کیم ساعت 5 آه ده طابورنی حرکت
اولوب قوشان آندی یوره یایی بوزدور حرکت ایتیلاند شیخ سعید
لغزیه نوکورد بیلر! یا کیم پشت ده ده صده حرکت ایدک
دیار بیلک گنا سیه صده طابورنی اولوب ایتیلک لوبورد
گنجی دیار بیلک طابورنی لوبورد شیخ سعید بیلر بویله قدر حرکت
الضیاء - شامونه تورک اردکی شامونه بیلر یایا دیم بیل
صد لر سکا خیدوردی بلاغده حرکت ایینه بلاغده
حکم کوی سمانیم نیم ایدک دیار بیلک قینله خیرنده اولوب
استراحت ایدک دیار بیلده! بالفتیل بیلر اجه خیرنده لوبوردی اراده
بیلای ایلیم زینا لوبور کاشیم! دیار بیلک طابورنی لر طله ایگنه بوی
لوبور بالیم و یایی لوبورده اهلای قیامتده باقیمه شیخ سعید کوزده
عذر لوبور کوزده حرکت ایدک اولوب لوبورده حرکت ولایت
گنجی ایدی بلاغده حرکت ایدک اولوب لوبورده حرکت ولایت
واصل اولوب ننگر قوریم اولوب استولوب اولوب لوبورده ننگر لوبور
اعرن - شامونه لوبورده ننگر لوبورده ننگر لوبورده ننگر لوبورده ننگر لوبورده

Ek 3: 30 Mart 1925 tarihli Cumhuriyet. Gazeteye göre Türk Askerleri Palu, Çapakçur, Genç, Piran, Hani, Lice, Ergani, Eğil ve Silvan'ı kuşattılar

Ek 4: Şeyh Said'in Diyarbakır'da Çekilen Fotoğrafi